

RECENSE A REFERÁTY

A History of Esthetics (revised and enlarged). By Katharine Everett Gilbert and Helmut Kuhn, London, Thames and Hudson 1956, XXII + 614 str.

Kniha obou autorů, K. E. Gilbertové (bývalé profesorky Duke University) a Helmuta Kuhna (ordinaria filosofie na universitě v Erlangen) vyšla v prvním vydání roku 1939, v nakladatelství Macmillan Company, New York. Nynější anglické vydání je revidováno a rozšířeno o závěrečnou 19. kapitolu *Směry 20. století* (str. 550 a n.), již napsala K. E. Gilbertová. Jinak zachovává nové vydání původní strukturu; začíná *Uvodem* (koncipovaným v roce 1939), načež pokračuje 19 kapitolami vlastní práce. Práce je vybavena poměrně bohatým poznámkovým aparátem pod čarou a ke každé kapitole je připojena pomocná literatura; v 19. kapitole jsou poslední dva odstavce věnovány studiím o moderní estetice, estetickým časopisům a bibliografickým, příp. slovníkovým pramenům.

Kniha začíná kapitolou nazvanou *Počátky*, jež probírá předplatonské údobí řeckých názorů na krásno a umění, a to vztahy mezi kosmologií a pojetím krásna, estetickou doktrínu u pythagorovců, sofistickou rétoriku a koncepci krásna, nakonec pak Sokrata a jeho názory o umění. Další kapitola je celá věnována Plátónovi, 3. kapitola Aristotelovi. Aristotélská epocha končí kapitolou *Od Aristotela k Plotinovi*, pojednávající mimo jiné o Plotinovi, Theofrastovi, Aristoxenovi, stoické estetice (autoři ji traktují jako materialistickou), Ciceronovi, Plutarchovi, Longinovi a o Chrysostomovi. Zvláštní, nepříliš rozsáhlá kapitola se zabývá středověkou estetikou (str. 120—161); z převážné většiny ji autoři zasvětili výkladu a rozboru estetických názorů sv. Augustina a Tomáše Akvinského. Je třeba podotknout, že právě zde se Gilbertová a Kuhn hojně opírají o zásadnou práci Karla Svobody, *L'Esthétique de St. Augustin et ses Sources*, vydanou v Brně 1933 (Spisy filosofické fakulty MU, č. 35), odkud např. přímo přebírají četné citáty a parafráze, a to z Augustinových spisů *De Ordine*, *De Musica*, *De Quantitate Animae*, *De Vera Religione*, *De libero arbitrio* a *De Dialectica*. Ostatně jméno K. Svobody zastupuje jediné celou českou moderní estetikou; jinak ji kniha vůbec nezná. Podobně je tomu s estetickým myšlením jiných slovanských národů; na necelé stránce textu figuruje jediné L. N. Tolstoj, jinde platí starý známý poznatek „slavica non leguntur“.

Novověkou epochu v dějinách evropské estetiky pak zahajuje 6. kapitola *Renesance (1300—1600)*, soustředěná hlavně kolem italských myslitelů, umělců a spisovatelů (L. B. Alberti, Leonardo da Vinci, Bruno, Pacioli, Castelvetro, Fracastoro, Vasari, Minturno, Boccaccio aj.); jiní autoři jsou přirozeně zastoupeni řídkěji (Dürer, Du Bellay, Puttenham). Vzrůstající materiál estetického a uměnovědného myšlení porenasání doby se snaží kniha utřídit podrobněji s přihlédnutím k vnitřní diferenciaci směrův. Ovšem právě na těchto místech se markantně projevuje dosud nerozřešený problém vyhovující periodisace dějin estetiky i otázka periodisačního pojmosloví. Periodisační měřítka jsou totiž dodnes v estetické historiografii hodně rozkolísaná a mění se od autora k autorovi. Tak Gilbertová a Kuhn postupují někde převážně jen chronologicky a člení jednotlivé vývojové úseky poměrně neutrálně podle osobností těch nebo oněch myslitelů, jinde používají obecných kategorií ustálených v normálním dějepisectví („renaissance“, členění podle století), někde zase přihlížejí k dělidům rázu spíše filosofického (srov. např. kap. 14 a 15, operující s pojmy „absolutního“ a „dualistického idealismu“), na jiných místech užívají kritérií již více estetických, přihlížejících k imanentní vývojové řadě estetických názorů. Sjednocení těchto různých hledisek a měřítek tak zůstává stále věcí budoucnosti a je na historiografii estetiky, aby se ustálilo její základní pojmosloví. S koncepcemi číre duchovněnými nebo eklektickými, kolísajícími mezi imanencí a měřítka mimoestetickými, se prostě dlouho nevystačí.

Epochu začínající vyústěním renesance si Gilbertová a Kuhn rozdělují jednak obecně chronologicky podle století — pracující tu s kategoriemi poměrně příliš širokými — jednak od konce 18. stol. směrův, při čemž už užívají podrobnější diferenciacie zaměřené konkrétněji k estetice. Tak na kapitolu o renesanci navazují kapitolou o *Sedmnáctém století a vládě neoklasicismu do r. 1750* (kap. 7), po ní následuje *Sedmnácté století — Britská škola a Sedmnácté století v Itálii a ve Francii* (8. a 9. kapitola). Do těchto tří kapitol rozčleňují autoři estetické koncepce jednak racionalistické a klasicistní (Descartes, Boileau, Le Bossu, Pope), pak školu anglického empirismu a psychologismu od Locka a Huma až k Shaftesburymu, Reidovi, Burkovi, Hutchesonovi a Hogarthovi a nakonec dosti neorganicky přičleněná a pojaté výklady o francouzské a italské estetice 18. století, počínající Vicem a Muratorim a končící Condillacem, Dubosem, Diderotem a Rousseauem. V koncepci dalších kapitol je zřetelně vidět větší specifická váha materiálu německé estetiky, která vskutku nabývá od let Velké francouzské revoluce dominantního postavení v Evropě. Baumgartenovi,

Winckelmannovi, Lessingovi, Herderovi a jiným menším postavám je věnována 10. kapitola *Německý racionalismus a nová umělecká kritika*. Po ní následuje vylíčení jedné z nejslavnějších epoch německé estetiky, klasické epochy Kantovy, Goethovy, Humboldtovy a Schillerovy (11. kap.). Relativně málo místa věnují autoři estetice německého romantismu (12. kap. *Německý romantismus*), jejíž vliv dozníval a přežíval v několika generacích umělců i myslitelů. Jistou digresi představuje následující oddíl *Romantické ideje a společenské programy v Anglii a Americe* (13. kap.), začínající Blakem a pokračujícím přes Wordswortha, Keatsa, Carlyla a Emersona až k Ruskinovi, Morrisovi a Whitmanovi. Nesourodé postavení této kapitoly v celku díla je ještě podtrženo jejím přílišným časovým rozpětím. Po této odočte se kniha zase vrací k vývoji německé estetiky absolutního idealismu (Fichte, Schelling a Hegel ve 14. kap.), dualistického idealismu (Solger, Schleiermacher a Schopenhauer v 15. kap.), aby v následujících částech zpracovala důležitou partii evropské estetiky po rozkladu idealistických škol. Vývoj estetiky zhruba po roce 1830 je rozvržen do tří velkých oblastí, jež mají svým označením symbolisovat hlavní intence nových směrů. Pod titulem *Umění a společnost* sjednocují Gilbertová a Kuhn sociologickou a sociální problematiku umění a její odrazy v estetickém myšlení Saint-Simonově, Comtové, Tainově, Zolově, Guyauově a Tolstého, a do tohoto kontextu přičleňují i negativní reakce na sociální funkčnost umění projevující se v hnutí Art-pour-l'artismu a v desilucích pozdního romantismu. Dožívající metafysice prostoupené více nebo méně silným úsilím o empirický přístup a zpsychologisování estetiky je zasvěcena následující kapitola *Metafysika v krizi*, do níž je zařazena vedle Fr. Th. Vischera a H. Lotzeho i postava jednoho ze zakladatelů formové estetiky, totiž Herbarta, a formalistická škola (zařazení není ovšem šťastné) a dále estetické názory Nietzscheho a Wagnerovy. Jak je patrné, je skladba této kapitoly z hlediska vývojové logiky dějin evropské estetiky hodně rozkloubena a zatížena disparátností. Empirickou estetikou experimentální, psychologickou a estetikou většinou se pak zabývá 18. kapitola *Estetika v epoše vědy*, do níž autoři vřadili Fechnera, Helmholtze a teoretiky estetického včítění, Darwina a vývojové koncepce v estetice, Spencera aj. Uměle je do této kapitoly zařazen Hanslick, nemyšlitelný bez herbartismu (ostatně nepřihlíží se ani k úsilí formové estetiky o vědeckost a nemetafysičnost), zvláštěního zpracování a zařazení by si pak zasloužili i jiní, např. Wölfflin a Riegl, také však Dilthey, zahajující ve své životněfilosofické estetice nový typ strukturálního a psychologického pojetí, jež pak vytvoří celou školu novoidealistického strukturalismu a tzv. Erlebnisästhetik. Podobně poslední kapitola napsaná Gilbertovou postrádá učeněnější rozvržení a nedovede všude postihnout vnitřní logiku vývoje estetického myšlení ve 20. století. Jednak chybí zde i v celé práci jakákoli zmínka o marxistické estetice, která ovlivnila četné koncepce nemarkxistické např. v sociologii umění a bez níž není moderní estetika prostě myslitelná, jednak Gilbertová přechází některé estetiky a směry, jež nelze pokládat za sekundární a historicky irelevantní. Fenomenologická estetika je reprezentována pouze M. Geigerem a chybí jméno známého polského estetika a filosofa Romana Ingardena (nehledě k tomu, že fenomenologická estetika je přesunuta na konec kapitoly, ač logicky patří na začátek jako jedna z nejdůležitějších reakcí na estetický pozitivismus a psychologismus); pojetí estetického symbolu a sémantické teorie zastupují jména Ernsta Cassirera, Susanny Langerové, I. A. Richardse aj., nerozebrán však zůstává např. strukturalismus diltheyovského typu a estetické významosloví (Bedeutungslehre) tohoto směru. Je-li uvedena estetika neotomistická, estetika amerického pragmatismu, Santayana, psychoanalýza a učení o umělecké typologii, neměla by ani chybět moderní marxistická estetika (např. Georg Lukács). A to nejsou jediná nedopatření a mezery této kapitoly.

Autoři knihy si vytkli za cíl napsat dějiny, jež by posloužily universitním studentům a všem těm, kteří se zajímají o estetiku; nechťeli také podávat konečně a absolutní definice a nechťeli se upnout k žádnému fixovanému filosofickému systému. Tento záměr být práv všem nebyl ovšem zcela naplněn a jistá tendenčnost se objevila všude tam, kde eklektický přístup se spojoval s jistou nepřímou apologií koncepcí duchovědných a idealistických, která může bezděky vyplývat už z toho, že se některé názory seřadí vedle sebe a jiné se potlačí. Jinak je kniha obou autorů solidní už svou pozorností k pramenům i podáním, jež se snaží jít propedeuticky k hlavním problémům a zpracovávat je nejen popisně, ale i analyticky. V tom nelze práci upřít jistou hloubku; s uvedenými výhradami můžeme *A History of Esthetics* považovat za dobrou a poctivou akademickou příručku, řádně vědecky fundovanou, která jistě splní v podstatě svůj vytčený úkol uprostřed poměrně velice chudé literatury z dějin obecné estetiky.

Oleg Sus

Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656—1723). Katalog výstavy. Vydalo Schrollovo nakladatelství ve Vídni 1956, 242 s., 48 s. s vyobr.